

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 439 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
To'irova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahridinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qlijev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlarini.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati	411
Hamroyeva Umda	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdujalilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aktsiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiyl banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAHALLIY BUDJET TIZIMINI MOLIYALASHTIRISH MASALALARI

Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti
ORCID: 0009-0008-6527-659X

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining budjet tizimi va unda mahalliy byudjet tizimini moliyalashtirish masalalari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Mahalliy budjet, budjet tushumlari, moliyaviy taqchillik, davlat budjeti, mahalliy budjetni rejalashtirish, moliyaviy mablag'lar, moliya.

Abstract: This article refers to the budget system of the Republic of Uzbekistan and issues of financing the local budget system.

Key words: Local budget, budget revenues, financial deficit, state budget, local budget planning, finance, finance.

Аннотация: В данной статье говорится о бюджетной системе Республики Узбекистан и вопросах финансирования местной бюджетной системы.

Ключевые слова: Местный бюджет, доходы бюджета, финансовый дефицит, государственный бюджет, планирование местного бюджета, финансовые средства, финансы.

KIRISH

Mahalliy budjetlar - davlat budjetining tegishli viloyat, tuman, shahar pul mablag'lari jamg'armasini tashkil etuvchi bir qismi. Mahalliy budjetlarda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek, moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi. Mahalliy budjetlarning daromadlari mahalliy soliqlar va yig'imlar hamda to'lovlardan tashkil topadi. Mahalliy budjetlarning mablag'lari hududiy rivojlanishning moliyaviy manbalaridan biri hisoblanadi. Mahalliy budjetlar har bir mamlakat davlat budjetining ajralmas qismidir.

O'zbekiston Respublikasi hududida birinchi Mahalliy budjetlar dastlab O'rta Osiyoda Rossiya mustamlakachilik hukmronligi o'rnatilganidan keyin shahar va viloyat budjetlari sifatida XIX-asrning 70-yillaridan shakllana boshladi. Keyinchalik uyezd budjetlari tuzildi. Bu budjetlarning hajmi aholining soni va ehtiyojlarini e'tiborga olmay, chor Rossiyasining Turkiston general-gubernatorligi markaziy apparati amaldorlari tomonidan belgilanar va eng ko'p qismi boshqaruv, politsiya, sud organlariga sarflanardi.

O'zbekiston Respublikasida birinchi marta zamonaviy ko'rinishdagi Mahalliy budjetlar 1924–25 yillarda vujudga keldi. O'zbekiston Respublikasida Mahalliy budjetlarning daromad manbalari ichida qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'idan normativlar bo'yicha ajratmalar yetakchi o'rinni egallaydi. Bundan tashqari, resurslar soliqlari va boshqa soliqlar (suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, ekologiya solig'i, infratuzilmani rivojlantirish solig'i va boshqalar) ham Mahalliy budjetlarni shakllantirishda qatnashadi.

Mahalliy budjetlar mablag'lari hisobidan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda fan, ta'lim, madaniyat, sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sport, ijtimoiy ta'minot, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatini ta'minlash, budjet tashkilotlarini saqlash, iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishning maqsadli dasturlari va tadbirlarini amalga oshirish va boshqa moliyalashtiriladi.

Mahalliy budjetlarni tuzish, shakllantirish, harajatlarni moliyalashtirish masalalari O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 14-dekabrda kabul qilingan "Budjet tizimi to'g'risida" qonuniga muvofiq amalga oshiriladi [1].

MAVZUGA OYD ADABIYOTLAR SHARHI

Rossiyalik iqtisodchilardan Yu.A. Vlasovanning fikriga ko'ra "Mahalliy budjetlarning daromadli salohiyati davlat-xususiy sheriklikni yanada faolroq amalga oshirishni, soliq imtiyozlarini joriy etish va byurokratik jarayonlarni tezlashtirish va soddalashtirish orqali biznes yuritishni iloji boricha osonlashtirishni, noishlab chiqarish xarajatlari ulushini kamaytirishni va ishlab chiqarish xarajatlarini ko'paytirishni talab qiladi. Natijada mintaqadagi budjet siyosati samaradorligining oshishiga olib keladi. Mahalliy budjetlarning daromad salohiyatini oshirish bo'yicha kompleks qaror uzoq muddatli istiqbolda butun mintaqqa iqtisodiyoti uchun kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatadi" [2].

A. Seleznev, N. Dotsenkolarining fikriga ko'ra "mahalliy budjetlarning real moliyalashtirish taqchilligi muammosi bilan bog'liq holda mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish tizimi - muhim makroiqtisodiy vazifa"[3], deb hisoblaydilar.

O.V. Serebryakova ta'kidlaganidek, "Hududlarni moliyaviy ta'minlash mahalliy o'zini - o'zi boshqarish tizimini isloh qilishning eng qiyin va dolzarb masalalaridan biri" [4], deb ta'kidlaydi.

Ko'pchilik olimlar tomonidan investitsion yoki budjet salohiyati sifatida talqin etiladigan "mahalliy budjetlarning daromad potentsiali", uning elementlari va ular orasidagi munosabatlar mohiyatining yagona kontseptual apparati yo'qligi, uning shakllanishi, faoliyat ko'rsatishi hamda rivojlanish jarayonlarini murakkablashtiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, "daromad", "moliyaviy" va "investitsion" potentsiallar mustaqil toifalar bo'lib, ular kirish elementlari, ta'sir qilish mexanizmi va boshqalar bilan farq qiladi. Shu bilan birga ular ma'lum darajada bir - biriga mos keladi, ya'ni investitsion salohiyati qisman moliyaviy va moliyaviy salohiyat investitsiyalar uchun ajratilgan resurslarning bir qismidir. Rossiyalik iqtisodchi, professor O.Suxarev barcha darajadagi budjet daromadlari manbalarini tubdan o'zgartirish, budjet mexanizmini rag'batlantirishga yo'naltirilgan xarajatlarni samarali faoliyat natijalarni joriy etish tizimini ilgari suradi [5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari yo'lida budjet daromadlari va xarajatlari, respublikamizdagi mahalliy budjet taqsimlash ko'rsatkichlari, ma'lumotlari asosida o'rganishlar tahlil qilingan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksining 52-moddasida respublikamizda mahalliy budjetlarining daromadlarini shakllantirish tartibi va ularning daromad manbaini ikki guruhga bo'lgan. Unda birinchi guruh birlashtirilgan manbalar tizimi bo'lsa, ikkinchisi umumdavlat soliqlaridan ma'lum normativlar asosida mahalliy budjetlar moliyaviy mablag'lariga bo'lgan ehtiyojni qondirish maqsadida ularga qoldiriladigan soliq turlari ro'yxatini belgilab qo'yilgan. Ya'ni, foyda solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, aksiz solig'i, qurilish materiallari bo'yicha yer qo'ridan foydalanganlik uchun soliq tashqari aksiz solig'i, QQS kabilar ma'lum bir normativlar bo'yicha mahalliy budjetlar ixtiyorida qoldirilishi ko'rsatilgan.

Bundan tashqari mahalliy budjetlarga birlashtirilgan yig'imlar sifatida yuridik va jismoniy shaxslardan hamda chet ellik yuridik, jismoniy shaxslardan kelib tushgan qaytarilmaslik xususiyatiga ega bo'lgan moliyaviy mablag'lar, avtotransport vositalarini sotib olganlik uchun yig'im hamda O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun maxsus yig'imlar ham undirish belgilanganki, ular mahalliy budjetlarning birlashtirilgan yig'imlariga kiradi. Shuningdek, boshqa daromadlar deb nomlangan bir guruh moliyaviy manbalar ham borki, ular jumlasiga quyidagilarni keltirish mumkin: "Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetiga, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budjetlariga yo'naltiriladigan davlat daromadiga o'tkazilgan mol-mulkni realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar, belgilangan normativlar bo'yicha davlat aktivlarini joylashtirishdan, foydalanishga berishdan va sotishdan olingan daromadlar, davlat bojlari, yig'imlar, tovon pullari va jarima sanksiyalari, egasiz mol-mulkni, meros huquqi bo'yicha davlat ixtiyoriga o'tgan mol-mulkni, huquq bo'yicha davlat daromadiga o'tkazilishi lozim bo'lgan xazinalarni realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar mahalliy davlat hokimiyati organlarining ulushi bo'yicha dividendlar (daromadlar) va qonunchilikka muvofiq boshqa daromadlar kirad [6].

1-jadval. Qoraqalpog'iston Respublikasi budgetining, viloyatlar hamda Toshkent shahar mahalliy budgetlarining daromadlari³ (mlrd so'm) 1-jadval [7].

Hududlar nom		Daromadlar		
		2022-yil	2023-yil	2024-yil
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	5 375,7	2 703,3	3 069,3
2	Andijon viloyati	6 608,2	3 802,7	4 087,3
3	Buxoro viloyati	4 463,1	3 817,2	4 232,4
4	Jizzax viloyati	3 469,3	2 184,9	2 415,6
5	Qashqadaryo viloyati	8 380,2	4 561,2	4 879,1
6	Navoiy viloyati	2 993,6	2 993,6	2 904,1
7	Namangan viloyati	6 613,3	3 713,4	3 564,7
8	Samarqand viloyati	7 155,1	4 958,8	5 191,7
9	Surxondaryo viloyati	6 291,2	3 042,3	3 104,5
10	Sirdaryo viloyati	2 492,3	1 406,1	1 502,1
11	Toshkent viloyati	5 866,2	5 866,2	5 668,0
12	Farg'ona viloyati	7 618,8	5 437,8	5 399,0
13	Xorazm viloyati	4 160,6	2 719,2	2 879,0
14	Toshkent shahri	7 739,3	7 739,3	9 163,3
JAMI:		79 226,9	54 946,0	58 060,1

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasida tartibga soluvchi soliqlar orqali mahalliy budgetlarni moliyaviy mablag'larga bo'lgan ehtiyojlarini ta'minlashda har yili mahalliy budgetlarning daromadlari va xarajatlarining prognozlaridan kelib chiqib aniqlanadi. Shu boisdan Qoraqalpog'iston Respublikasi budgetining, viloyatlar hamda Toshkent shahar mahalliy budgetlarining daromadlarining tahlilini amalga oshiradigan bo'lsak, yuqorida keltirilgan 1 - jadvaldan ko'rish mumkinki, mahalliy budgetlar daromadlari 2022 - yil 79 226,9 mlrd so'm bo'lgan bo'lsa, 2024 - yilda uning hajmi qariyb 2 barobarga kamaygan 58 060,1 mlrd so'm bo'lgan. Daromadlar hajmida aytish kerakki, bu yerda ayrim trasfert to'lovlar masalan, tamaki, alkohol mahsulotlari, mobil aloqa xizmatlari uchun aksiz solig'i transfertlari bu ko'rsatkichlarda inobatga olmagan.

2-jadval. Qoraqalpog'iston Respublikasi budgetining, viloyatlar hamda Toshkent shahar mahalliy budgetlarining xarajatlari tahlili⁴ (mlrd so'm) 2-jadval [7].

Hududlar nom		Xarajatlar		
		2022-yil	2023-yil	2024-yil
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	3 874,2	5 375,7	5 147,3
2	Andijon viloyati	4 741,6	6 608,2	6 001,1
3	Buxoro viloyati	3 346,3	4 463,1	4 593,5
4	Jizzax viloyati	2 551,8	3 469,3	3 304,2
5	Qashqadaryo viloyati	5 534,3	8 380,2	5 806,2
6	Navoiy viloyati	2 186,3	2 993,6	3 086,6
7	Namangan viloyati	4 608,0	6 613,3	5 548,7
8	Samarqand viloyati	4 963,8	7 155,1	6 780,2
9	Surxondaryo viloyati	4 453,9	6 291,2	4 937,3
10	Sirdaryo viloyati	1 777,7	2 492,3	2 403,9
11	Toshkent viloyati	4 378,9	5 866,2	6 185,3
12	Farg'ona viloyati	5 619,9	7 618,8	7 342,6
13	Xorazm viloyati	3 067,2	4 160,6	4 082,8
14	Toshkent shahri	6 044,7	7 739,3	9 677,2
JAMI:		57 148,7	79 226,9	74 896,7

Ushbu keltirilgan 2-jadvaldan ko'rish mumkinki, mahalliy budgetlar daromadlari bilan xarajatlari o'rtasida farqlar mavjud bo'ladi. Bu xarajatlarda mahalliy budgetlar hisobidan so'ndiriladigan davlat qarziga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlarni inobatga olingan. Agar, tahlil qiladigan bo'lsak, mahalliy budgetlarning daromadlari bilan xarajatlari o'rtasidagi farq 2022 - yilda 22 078,2 trln so'mga farq qilsa, 2024 - yil bu ko'rsatkich 2024 yilda bu farq (74 896,7-58 060,1) 16 836,6 trln so'm bo'lgan. Bunday farqlar budgetlararo transfertlar bilan tartibga solinadi.

Mahalliy budgetlarning daromadlarini shakllantirishda tartibga soluvchi soliqlar hozircha asosiy daromad manbai sifatida rol o'ynamoqda, bulardan tashqari soliqsiz to'lovlar ham katta fiskal ahamiyatga egadir.

Respublikamizda budget ijrosini belgilangan parametrlar doirasida ijro etish, budgetdan mablag' bilan ta'minlashni takomillashtirish hamda mahalliy byudjet mablag'lardan samarali va maqsadli foydalanish, budget

intizomini ta'minlash budjet tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Budjet jarayonlarida, jumladan, mahalliy budjet ijrosini qa'tiy ta'minlashda budjetdan birinchi darajali ustivor ijtimoiy xarajatlarni moliyalashtirish, mahalliy budjet mablag'laridan maqsadli, samarali foydalanish borasida olib borilayotgan ishlar bilan bir qatorda yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish jarayoni, bozor mexanizmining takomillashtirilishi va islohotlarning tobora chuqurlashib borishi har bir iqtisodiy jarayonni chuqur tahlil qilishni taqozo qilmoqda. Budjet jarayonini mavjud qonunchilik asosida, budjet ijrosini belgilangan parametrlar doirasida ijro etish, budjetdan mablag' bilan ta'minlashni takomillashtirish hamda mahalliy byudjet mablag'lardan samarali va maqsadli foydalanish, budjet intizomini ta'minlash budjet tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida keltirilganlardan aytish mumkinki, mahalliy budjetlarning moliyaviy strategiyalarini ishlab chiqishda daromadlar yoki xarajatlar bo'yicha bir tomonlama yondashuv o'zining natijasini bermaydi degan xulosa qilsak bo'ladi. Shu boisdan, mahalliy budjetlarning moliyaviy strategiyalarini ishlab chiqishda daromad va xarajatlarni bir paytda e'tiborga olish muhim ahamiyatga ega, shuningdek, mahalliy budjetlar xarajatlaridan samarali foydalanishga erishish uchun mahalliy davlat hokimiyati organlarining mas'uliyatini yanada oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
2. Yu.A. Vlasova, A.I. Abramova Problemi ukrepleniya doxodnogo potentsiala regionalnix byudjetov v rossii na primere kalujskoy oblasti//Kreativnaya ekonomika. 2015. T. 9. № 10. S. 1255-1276.
3. A. Seleznev, N. Dotsenko Doxodniy potentsial mestnix byudjetov i yego obshegosudarstvennoe znachenie//Economist. - 2016. - № 9. - S. 12-22.
4. O.V. Serebryakova Finansovaya stabilnost munitsipalnih obrazovaniy kak prioritet v razvitii byudjetnoy i nalogovoy politiki na mestnom urovne//Regionalnaya ekonomika: teoriya i praktika. - 2017. - № 11. - S. 126-131.
5. O.S. Suxarev Investitsii v transaktsionniy sektor i v finansovie aktivi: vliyanie na ekonomicheskii rost. Finansi: teoriya i praktika. 2020;24(3):60–80. DOI: 10.26794/2587–5671–2020–24–3–60–80 8. E. Xelpman Zagadka ekonomicheskogo rosta. Per. s angl. M.: Izd-vo Instituta Gaydara; 2011. 240 s.
6. O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi 52-moddasi. <https://lex.uz/acts/2304138>.
7. <https://www.imv.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
